

„SPRACHPFLEGE“

(Mėnesinis žurnalas vokiečių kalbos klausimais, Berlynas, 1958, leidykla „Die Wirtschaft“)

Jenos Fr. Šilerio vardo universiteto Kalbos kultūros ir kalbotyros institutas, bendradarbiaudamas su Leipcigo Bibliografijos instituto vokiečių kalbos redakcija, Berlyne leidžia nedidelės apimties (1 spaudos lanko) mėnesinį žurnalą vokiečių kalbos klausimais „Sprachpflege“. Kaip rodo žurnalo pavadinimas (die Sprachpflege — kalbos kultūra), daugiausia vietos jis skiria stiliaus klausimams. Pagrindinis jo tikslas — įdiegti taisyklingą vokiečių kalbos vartoseną, kovoti su kalbos darkymu, teršimu.

Tačiau, kovodamas su kalbos darkymu, prastu stiliumi, žurnalas domisi ir gyvosios kalbos vystymusi. Normatyvinės gramatikos smerkiamos, tačiau liaudies vartojamos formos žurnalo yra pateisinamos.

Žurnalas „Sprachpflege“ nėra skirtas vien tik germanistams, kalbininkams. Jo skaitytojų ratas gana platus. Žurnalas nagrinėja labai daug praktiškų kalbos klausimų, todėl jis įdomus kiekvienam, kam tenka rašyti ir kalbėti vokiškai, susidurti su oficialių raštų rašymu bei redagavimu. Naudinga jį paskaityti ir paskaitininkams, ir kalbantiesiems iš viešosios tribūnos visuomenininkams, ir, žinoma, mums, vokiečių kalbos dėstytojams, kaip ir mūsų studentams germanistams. Žurnale randame daug medžiagos vokiečių kalbą studijuojantiems užsieniečiams. „Sprachpflege“ pateikia straipsnių ir teoriniais kalbos klausimais: gramatikos, žodžių darybos, leksikologijos, dialektologijos, stilistikos. Skaitytojai supažindinami su tokiais aktualiomis problemomis, kaip vokiečių rašybos reformos ruošimas ir kt.

Žurnalas turi patarimų ir informacijos skyrių (Rat und Auskunft), kuriame spausdinami skaitytojų (tarp jų ir užsieniečių) klausimai įvairiomis temomis ir redakcijos atsakymai. Įdomus skyrius „Skaitytojų nuomonė“ (Die Meinung des Lesers), kuriame skaitytojai pareiškia savo mintis dėl vieno arba kito žurnale gvildenamo klausimo. Tai dažnai sukelia diskusijas. Jumoristiniame kampelyje „Viena akis juokiasi, kita verkia“ (Mit einem heiteren und einem nassen Aug) randame įvairių spaudoje, dokumentuose ir šiaip kalbos praktikoje pasitaikančių kuriozų; jie pateikiami su tam tikru humoristiniu eiliuotu posmeliu. Yra ir nedidelis recenzijų bei atsiliepimų skyrius, kur trumpomis anotacijomis skaitytojai supažindinami su įvairių leidyklų leidžiama literatūra kalbos klausimais.

Pabandydysime čia duoti trumpą svarbesnių žurnalo „Sprachpflege“ 1958 metų numeriuose paskelbtų straipsnių apžvalgą.

Visų pirma sustosime ties žurnalo redakcijos straipsniu, antrašte „Markso ir Engelso minties ir kalbos galia“ (Gedankenkraft und Sprachgewalt bei Marx und Engels)¹. 1958 m. balandžio 9 d., „Komunistų partijos manifesto“ pasirodymo 110 metinių proga, Vokietijos Demokratinės Respublikos ministras pirmininkas Oto Grotevolis K. Markso vardo aukštojoje partijos mokykloje skaitė pranešimą aukščiau nurodyta tema. Šis pranešimas buvo išleistas atskira brošiūra², ir žurnalas „Sprachpflege“ spausdina atsiliepinimą apie jį.

Savo paskaitoje O. Grotevolis pabrėžė, kad kelti kalbos kultūrą yra tiesiog politinė pareiga. „Markso ir Engelso kalba turi tokią įtikinimo galią todėl, kad jie puikiai mokėjo kalbą ir savo mintis reiškė paprastai, suprantamai, spalvingai... Visa, kas miglota, neaišku, painu, jiems buvo nepriimtina“. Toliau O. Grotevolis klausia, kokia vokiečių kalbos padėtis šiandien. Ir čia pat konstatuoja, kad kai kurie kalbėtojai, norėdami parodyti savo mokslingumą, mėgsta kalbėti painiai, sudarinėja ilgus painius periodus, primaišo į savo kalbą svetimžodžių, „nes nemoka minčių dėstyti trumpai. Aiški mintis reikalauja aiškaus dėstymo, o kas temoka kalbėti nusistovėjusiais šablonais ir vartoja vadinamąjį funkcionierių žargoną (Funktionärdeutsch), parodo, kad jam mintis nepakankamai aiški ir trūksta įtikinimo galios“. O Grotevolis smerkia ir per gausų dabar kalboje privisusių santrumpų vartojimą, nes sunku suvokti mįsles ir hieroglifus.

Kalbos paprastumo, kuklumo reikalauja ir prof. Eduardas Kelvelis (Koelwel) savo straipsnyje „Prieš funkcionierių žargoną“ (Überwindung des Funktionärdeutschs)³. Šitoks stilius paplito laikraščių, raštinių, oratorių kalboje. Dėl per gausiai vartojamų šabloniškų formulių, šampų, dirbtinių, komplikuočių konstrukcijų kalba tampa išpūsta, nenatūrali. Ir kitame savo straipsnyje „Kai kurios „Komunistų partijos manifesto“ stiliaus priemonės“ (Einige Stilmittel des Kommunistischen Manifestes)⁴ prof. E. Kelvelis nukreipia skaitytoją į Markso ir Engelso kalbą. „Aiškų galvojamą lengva aiškiai išdėstyti“, — rašo autorius. „Manifesto“ kalba pasižymi minties nuoseklumu, logiškais, aiškiais išvedžiojimais. Straipsnyje randame daug pavyzdžių, iliustruojančių gyvą, taiklią „Manifesto“ kalbą.

Ar iš viso reikia tvarkyti, reguliuoti (Sprachpflege) kalbą, diskusine tvarka kelia klausimą skaitytojas V. Junemanas skyriuje „Skaitytojo nuomonė“⁵. Dabartiniu metu ne viskas kalboje yra gerai: prekybininkų, raštinės kalba skamba perdėtai, biurokatiškai; laikraščių, žurnalų kalba dažnai nepavyta, nerūpestinga. Koks čia turi būti kalbininko vaidmuo? Ar jis nebus apšauktas puristu, jei reikalaus kalbos grynumo, valys ją nuo žargonizmų? Minėtas skaitytojas mano, kad reikia puoselėti kalbą, saugoti ją nuo darymo. Negalima toleruoti neleistinų kalbos reiškinių, nors jie būtų jau paplitę.

¹ „Sprachpflege“, 1958, Nr. 11.

² O. Grotewohl. Gedankenkraft und Sprachgewalt bei Marx und Engels, Berlin, 1958.

³ „Sprachpflege“, 1958, Nr. 3.

⁴ „Sprachpflege“, 1958, Nr. 2.

⁵ „Sprachpflege“, 1958, Nr. 9.

Vienu iš rimčiausių ir mums, vokiečių kalbos dėstytojams, labai naudingų žurnale paskelbtų darbų reikia laikyti dr. Kesterio straipsnių seriją, pavadintą „Mažoji stilistika“ (Kleine Stilkunde)⁶. Šie straipsniai išdėstyti beveik visuose 1957 ir 1958 metų žurnalo numeriuose. Juose nagrinėjami labai opūs vokiečių kalbai žodžių derinimo bei valdymo klausimai. Iš visų dr. Kesterio nagrinėjamų klausimų mes kiek plačiau pakalbėsime apie veiksmažodžių valdymo problemą, būtent, apie tokius atvejus, dėl kurių mūsų dienų kalboje yra skirtingų nuomonių. Per visus dr. Kesterio straipsnius raudona gija eina mintis, kad kalba yra gyvas, nuolat vystąs organizmas, ir kas vakar dar buvo laikoma klaida, bet šiandien plačiai prigijo ir yra aišku, patogu, turi būti priimta. Kol naujoji forma dar nėra visiškai įsitvirtinusi, ji kurį laiką egzistuoja greta senosios, todėl nėra nieko nuostabaus, jeigu kalboje pasitaiko nevienodumų. Kalba pati sureguliuos šiuos svyravimus, ir nereikia dirbtinėmis dogmomis užkirsti kelią normaliai kalbai vystytis.

Labai gausu svyravimų veiksmažodžių valdymo srityje. Veiksmažodžių sistemoje genityvo linksnis linksta užleisti savo vietą datyvo ir akuzatyvo linkniams, nemaža veiksmažodžių svyruoja tarp datyvo ir akuzatyvo valdymo, o tai mokantis, ypač užsieniečiui, sudaro nemaža sunkumų. Autorius tokiais atvejais išaiškina, kur krypsta valdymas.

Iš visos daugybės dr. Kesterio alfabetine tvarka išdėstytų veiksmažodžių su valdymo svyravimais mes pasirinkome tokius, kurie įeina į būtiną mūsų studentų žodyną. Paimkime tokį visiems žinomą veiksmažodį, kaip *rufen*, kurio valdymas (akuzatyvas) šiandien nekelia abejonių: *Sie ruft mich in den Garten*. Bet kaip turi nustebti mūsų studentai, skaitydami Gėtės „Fauste“ žodžius *Wer ruft mir?* arba Šilerio *Ruf dem Pastor!* Autorius pataria elgtis atsargiai, vertinant, kas „klaidinga“, kas „teisinga“, nes datyvas čia yra senesnė forma, šiandien dar išlikusi pietiniuose dialektuose ir Šveicarijoje.

Veiksmažodžiai *abfragen*, *abhören* valdo dvigubą (asmens ir daikto) akuzatyvą: *Der Lehrer hat den Schüler das Gedicht abgehört (abgefragt)*. Tačiau dažnai sutinkamas ir asmens datyvas su daikto akuzatyvu: *Der Lehrer hat dem Schüler das Gedicht abgehört (abgefragt)*. Ši forma labai paplitusi ir taip pat turi būti laikoma teisinga.

Lohnen dabar vartojamas ir su genityvu, ir su akuzatyvu. *Es lohnt nicht die (der) Mühe*. Tačiau akuzatyvas palengva išstumia genityvą.

Kosten valdo datyvą ir akuzatyvą: *Es kostet mich (mir) ein Wort*. Abi formos šiandien yra teisingos. Tuo tarpu veiksmažodis *ekeln*, kuris taip pat vartojamas su abiem linksniais, beasmenėje konstrukcijoje labiau linksta į datyvą: *Es ekelt mir davor*, o asmeninėje sangražinėje konstrukcijoje — į akuzatyvą: *Ich ekele mich davor*.

Kündigen reikalauja asmens datyvo, bet daikto akuzatyvo: *Der Chef hat dem Sekretär gekündigt*, tačiau: *Ich habe den Vertrag gekündigt*.

Versichern valdo asmens datyvą ir daikto akuzatyvą: *Ich versichere dir meine Dankbarkeit*, bet vartojamas taip pat ir su asmens aku-

⁶ „Sprachpflege“, 1957, Nr. 7, 8, 9, 10, 11, 12; 1958, Nr. 1, 2, 3, 4, 5; 6, 7; 9; 10; 11,

zatyvu ir daikto genityvu: *Ich versichere dich meiner Dankbarkeit*. Abi formos šiandien yra teisingos.

Toliau autorius nagrinėja veiksmažodžių prielinksnio valdymo svyravimus. Su šiuo reiškiniu mūsų studentai susiduria labai dažnai.

Kaip, pvz., teisingiau sakyti, ar *ich trage die Regel in das Heft ein*, ar *in dem Heft*; ar *der Schüler schreibt das Beispiel an die Tafel*, ar *an der Tafel* ir t. t.?

Dr. Kesteris aiškina taip: datyvas vartojamas, kai veiksmažodis reiškia vietą, būvį, stovį, o akuzatyvas, — kai jis rodo, kad veiksmas krypsta į tam tikrą tikslą, kas nors ko nors siekia, juda tam tikra kryptimi; tai jis iliustruoja šiais pavyzdžiais: *Die Punkte sind in der Zeichnung eingetragen* ir *Die Punkte sind in die Zeichnung einzutragen*. *Wir haben die Montage in unser Angebot eingeschlossen* ir *Die Montage ist in unserem Angebot eingeschlossen*. Tačiau būna atvejų, kada abu linksniai yra vartotini: *Er wurde sofort in das (dem) Krankenhaus aufgenommen*. *Die Tafel, auf der (die) ich schreibe...* Linksniį pasirinkti paliekama skaitytojui.

Nagrinėdamas galininkinių (tranzityvinių) ir negalininkinių (intransityvinių) veiksmažodžių problemą, dr. Kesteris nurodo, kaip negalininkiniai veiksmažodžiai su galininko linksnio papildiniu daro vaizdingesnį, pagyvina stilių: *einen schönen Tod sterben*; *einen flüchtigen Blick schielen*; *sich die Lunge aus dem Leibe schreien* ir kt. Grožinėje literatūroje, didžiausių rašytojų kūryboje tokių atvejų gausu, pvz., *Da knickstest du höflich den höflichsten Knicks* (Heine) arba *...und glühtest jung und gut, betrogen, Rettungsdank dem Schlafenden da äroben* (Goethe).

Yra atvejų, kai veiksmažodžiai, seniau valdę genityvą, tampa galininkiniais, ir ten, kur rašytojai dar vartoja genityvą, pvz., *des Anblicks genießen* (vietoj *den Anblick*), *des Kranken pflegen* (vietoj *den Kranken*), jų kalba skamba senoviškai, kiek manieringai. Autorius ragina vengti tokių formų.

Savo straipsnių serijoje dr. Kesteris analizuoja dar nemaža įvairių rūšių pažyminių, priedėlių, aplinkybių ir duoda vertingų patarimų, kaip gerai ir skoningai juos vartoti.

Panašiais klausimais rašo ir kiti autoriai. Pvz., E. F. Kadenas straipsnyje „Dalyviai persveria“ (*Mittelwörter nehmen überhand*)⁷ klausia, ar reikia griežtai kovoti prieš vis gausėjantį dalyvių vartojimą atributyviniam pažyminiuui reikšti. Tokios formos, kaip *stattgefundenе Versammlung*, *stattgehabte Besprechungen*, iš normatyvinės gramatikos pozicijų yra neleistinos, tačiau dabar labai vartojamos. Kaip atskirti, kas leistina, kas neleistina? Kalboje pasitaiko ir tokių nepriimtinių formų, kaip *gekalbte Kühe*, *gezankte Kinder* ir pan. Autorius bando duoti taisyklę, kaip turi būti vartojami dalyviai-pažyminiai, tačiau ši taisyklė yra komplikauta ir reikalauja gero kalbos jausmo, o tai užsieniečiui sunkiai pasiekama.

⁷ „Sprachpflege“, 1958, Nr. 10.

Taip pat ir prof. dr. Elizė Rizel (Elise Riesel, — Maskva) straipsnyje „Mokslinė kalbos kultūra“ (Wissenschaftliche Sprachpflege)⁸ pabrėžia, kad ne visada galima griežtai nustatyti, kas kalboje klaidinga, kas teisinga. Labai dažnai normų ir taisyklių gyvoji kalba nepatvirtina. Autorė duoda pavyzdžių — *bürgerliches Gesetzbuch, deutsche Literaturgeschichte* ir kt., kurie visuotinai priimti ir vartojami, tačiau juose žodžiai suderinti klaidingai (pažyminys taikomas sudurtinio daiktavardžio pirmajam komponentui, o ne antrajam, kaip reikalauja gramatikos taisyklė). Tai yra normų pasikeitimo (pernormavimo) atvejai, ir negalima jų uždrausti cenzūros brūkštelėjimu.

Autorė siūlo visuose kalbos žurnaluose įvesti skyrių, kuriame būtų nagrinėjamas kalbos ir stiliaus normų judėjimas, senųjų normų nykimas, naujųjų atsiradimas. Tada lengviau būtų sekti kalbos vystymosi kryptį, nustatyti, kur klaida, kur sąmoningai pavartota stiliaus priemonė ar realus kalbos vystymosi procesas (pernormavimas).

Iš straipsnių, skirtų literatūrinių veikalų stiliui, nurodysime prof. dr. E. Rizel straipsnį, nagrinėjantį Majerio (Meyer) novelę „Plautas moterų vienuolyne“⁹. Šis straipsnis buvo parašytas žinomojo šveicarų novelisto C. F. Majerio 60-jų mirties metinių proga (1958. XI. 28). Čia, kaip ir kituose E. Rizel darbuose, kalbos analizė sujungiama su veikalo literatūriniu nagrinėjimu. Autorė nustato novelės „Plautas moterų vienuolyne“ vietą kitų C. F. Majerio veikalų tarpe ir, polemizuodama su buržuaziniais literatūros istorikais, įrodo, kad C. F. Majerio kūryba ne visada teisingai buvo vertinama. Majeris — herojinės tragikos meistras, tačiau jam būdingas ne vien tik tragizmas ir gilus patosas. Jis yra ir humoristas bei satyrikas. Kaip tik šį Majerio kūrybos bruožą ignoruoja buržuaziniai literatūros tyrinėtojai. Prof. Rizel nuomone, novelė „Plautas moterų vienuolyne“ per mažai įvertinta, todėl autorė nori parodyti Majerį ne kaip tragiką, bet kaip humoristą ir satyriką.

XIX a. Ciuricho literatai apibūdino šią novelę „linksmojo paviršutiniškumo“ veikalu, tvirtindami, kad Majeris šiame žanre negalįs pilnai parodyti savo talento. Tačiau prof. Rizel nuomone, negalima neigti, kada novelė turi gilią mintį. Joje yra ir psychologizmo bei socialinių motyvų. E. Rizel parodo, su koku sąmoju ir jumoru C. F. Majeris piešia bažnyčios daromas machinacijas, ir kiekvienai situacijai randa atitinkamą kalbos formą. Kalboje atsispindi istorinis, nacionalinis ir socialinis epochos koloritas (istoriniai asmenų vardai, religiniai terminai, susiję su epocha kultūrinių ir literatūrinių sąvokų pavadinimai, kiek archaizuota veikiančiųjų asmenų kalba ir t. t.). Visus pateikiamus pavyzdžius autorė komentuoja ir tokiu būdu palengvina skaityti novelę. Nors C. F. Majeris kiek pakeitė istorinį foną, nes kodeksas, kurį italų mokslininkas Podžio rado moterų vienuolyne, buvo ne Plauto komedijos, o Kvintilijano veikalas, tačiau kaip tik tas bruožas, kad moterų vienuolyne surastos lengvapėdiškos Plauto komedijos, suteikia novelei jumoristinį toną.

⁸ „Sprachpflege“, 1958, Nr. 2.

⁹ C. F. Meyer. Plautus im Nonnenkloster (Sprachlich stilistische Streifzüge). „Sprachpflege“, 1958, Nr. 11 ir 12.

Dėl aiškiai antiklerikalinio pobūdžio Majerio novelė „Plautas moterų vienuolyne“ yra įdomi ir aktuali mūsų studijuojančiam jaunimui, tačiau kalbos atžvilgiu studentų savarankiškam skaitymui sunkoka. Prof. E. Rizel analizė čia gali daug padėti.

1957 metais prof. dr. Rizel išleido knygą „Šilerio „Klastos ir meilės“ stiliaus ir kalbos studijos“¹⁰, ir 1958 m. žurnalo „Sprachpflege“ balandžio numeryje prof. Eduardas Kelvelis rašo šios knygos recenziją¹¹. Prof. Kelvelis vadina E. Rizel veikalą vertinga dovana visiems, kas mokosi kalbos ir stiliaus, ir rekomenduoja jį vokiečių studentijai. Šis E. Rizel veikalas mūsų studentams yra gerai žinomas, ir įdomu išgirsti, kaip jis vertinamas Vokietijoje.

Leksikologams ir kalbos istorikams įdomios ir vertingos medžiagos duoda prof. E. Rizel straipsnis „Visuomenės vartojamos kreipimosi formos ir mandagumo perifrazės“ (Anredeformen und Höflichkeitsperiphrasen im Gesellschaftsverkehr)¹². Šiame darbe autorė nuodugniai gvildena vokiečių kalbos kreipimosi formų ir mandagumo perifrazių vystymosi istoriją. Pavyzdžiais parodoma, kaip per šimtmečius šios formos vystėsi, nyko, vėl atsiradavo, kaip susiformavo mūsų dienomis vartojamosios formos *du, ihr, Sie*. Peržvelgdama vokiečių kalbos istoriją, autorė paaiškina šių formų vartojimo srities evoliuciją, jų semantinius ir stiliaus atspalvius.

Iš leksikologiniams klausimams skirtų darbų paminėsime prof. E. Kelvelio straipsnį, antrašte „Žodžių kūrėjai literatūroje ir kasdieniniame gyvenime“ (Wortschöpfer der Dichtung und des Alltags)¹³.

Rašytojai ir liaudies masės nuolat kuria naujus žodžius, tokiu būdu turtindami kalbos žodyną. Dažniausiai tokie naujadarai susikuria jau esamų žodžių pagrindu. Autorius apžvelgia vokiečių kalbos praeitį ir pateikia nemaža naujadarų pavyzdžių, nurodydamas jų kūrėjus. Ypač daug žodžių sukuriama kasdieniniame gyvenime. Tokie žodžiai kuriami pačios liaudies, ir jie atspindi to meto visuomeninį gyvenimą. Pvz., sunkiaisiais pokario metais Vokietijoje susiformavo žodžiai *Anhanglose* (pabėgėlių vaikai, netekę tėvų), *Pflegetante* (moteris, tėvams išėjus į darbą, globojanti svetimus vaikus), *Hungerbrett* (skelbimų lenta, kurioje skelbiami mainai, pvz., duona — cigaretės) ir pan. Tokie žodžiai gyvena neilgai, jie išnyksta, pasikeitus gyvenimo sąlygoms. Daug naujų žodžių teikia pramonė. Dabar dažnai sutinkami terminai *knitterfreie Krawatten*, *griffreines Kohlenpapier*, *Sichtfüller* (rašomosios plunksnos permatomas rašalo rezervuaras) ir t. t. Tačiau ne visi naujadarai prigyja kalboje ir paplinta. Atsitinka taip, kad žodis įtraukiamas į žodynus, bet gyvojoje kalboje nepriimamas ir faktiškai neegzistuoja. Taip atsitiko su kalbamojo straipsnio autoriaus pasiūlytu žodžiu *verliebsam* (linkęs įsimylėti). Jis buvo įtrauktas į Dudeno žodyną, bet neprigijo.

¹⁰ E. Riesel. Studien zur Sprache und Stil von Schillers „Kabale und Liebe“, Moskau, 1957.

¹¹ Ed. Koelwel. Sprache und Stil von Schillers „Kabale und Liebe“. „Sprachpflege“, 1958, Nr. 4.

¹² „Sprachpflege“, 1958, Nr. 9.

¹³ „Sprachpflege“, 1958, Nr. 12.

Straipsnis yra įdomus ir naudingas, tačiau jame pasigendame mūsų dienų naujadarų pavyzdžių, vaizduojančių socializmo sukūrimą Vokietijos Demokratinėje Respublikoje.

Spaudoje ir dabartinių rašytojų veikaluose mes kiekviename žingsnyje susiduriame su tokiais naujai susikūrusiais žodžiais, kurių, deja, autorius savo straipsnyje nemini.

Iš viso, reikia pasakyti, kad žurnale galėtų būti daugiau medžiagos, analizuojančios vokiečių kalbą socializmo kūrimo sąlygomis. Skaitydami vokiškus laikraščius ir žurnalus, sutinkame daug sutrumpinimų, kurie ne tik mums, užsieniečiams, bet, tur būt, ir daugeliui vokiečių ne visada suprantami. Literatūroje kalbos klausimais dažnai pasigirsta balsų prieš tokius sutrumpinimus. Žurnale „Sprachpflege“, bent paskutiniųjų metų numeriuose, be O. Grotevolio paskaitos aptarimo, nėra nė vieno didesnio straipsnio, kur rimtai būtų pasisakoma prieš abreviatūras.

Žurnalas „Sprachpflege“ gana plačiai paplitęs Tarybų Sąjungoje. Dėl savo tematikos įvairumo ir jos aktualumo bei praktiškumo žurnalas naudingas ne tik vokiečiui, bet rekomenduotinas ir kiekvienam mūsų germanistui.

I. Vladimirovienė ir R. Toper

В. А. КОЧЕРГИНА. НАЧАЛЬНЫЙ КУРС САНСКРИТА

(Изд. АН СССР, М., 1956, 196 стр. Институт языкознания АН СССР.
Московский Гос. университет им. М. В. Ломоносова)

Санскритом в нашей стране интересуются не только языковеды, для которых основательное знакомство с ним является необходимым условием успешного изучения сравнительной грамматики индоевропейских языков и исторической грамматики русского, а также других славянских и балтийских языков. Еще в большей мере санскрит необходим всем желающим ближе ознакомиться с богатым культурным наследием индийского народа. Санскрит должны знать и филологи, и историки, и философы.

Однако пособия по изучению санскрита долго у нас нехватало. Изданные в дореволюционное время учебники санскрита на русском языке¹ для многих языковедов являются трудно доступными. Еще менее доступен учебник проф. Г. С. Ахведиани на грузинском языке². Понятно поэтому, что появление нового учебника для начинающих изучать санскрит было встречено с большим интересом, а участие в его составлении и издании таких солидных научных учреждений, как Институт языкознания Академии наук СССР и Московский Государственный университет имени М. В. Ломоносова, казалось бы, обещало его доброкачественность. Автор учебника, молодой лингвист В. А. Кочергина, имеющий

¹ В. Ф. Миллер и Ф. И. Кнауэр. Руководство к изучению санскрита, СПб, 1891; Ф. И. Кнауэр. Учебник санскритского языка, Лейпциг, 1908; Д. Н. Кудрявский. Начальный курс санскритского языка, Юрьев, 1917.

² Г. С. Ахведиани. Санскрит. Краткая грамматика и отрывки из классического санскрита и Ригvedы, Тифлис, 1920.

уже некоторый опыт в преподавании санскрита, повидимому, старался придать ему наглядность и занимательность, разбив грамматический материал на 26 занятий и снабдив их упражнениями. В. А. Кочергина проявляет некоторую оригинальность, стараясь облегчить изучение письма *devanāgarī*, постепенно, в продолжении пяти занятий вводя студента в тайны индийской письменности. Все парадигмы даются в учебнике не только шрифтом *devanāgarī*, но и в латинской транскрипции.

Однако необходимо отметить, что учебник содержит в себе чрезвычайно много ошибок, которые, к сожалению, не всегда можно объяснить опечатками. Да и опечаток в серьезном учебнике не должно быть. Наши издательства обязаны оберегать от них молодых лингвистов, которых необходимо воспитывать аккуратными и точными. С неряшливостью в письме и в печати необходимо вести самую неумолимую борьбу.

Кроме того, учебник В. А. Кочергиной, несмотря на все ее старания, все же не является интересным. В нем крайне мало иллюстраций грамматического материала в виде отдельных кратких предложений, которые студент должен проработать прежде чем начинать чтение связного текста из Махабхараты. Часто в отдельных занятиях даются предложения, встречающиеся в тексте эпизода Савитри, которые, будучи вырванными из контекста, делаются трудно понимаемыми. Из богатой санскритской литературы не трудно было подобрать много более легких, вполне доступных для общего понимания предложений, предложений, шлоков, иллюстрирующих тот или другой раздел грамматики. Почему В. А. Кочергина не смогла этого сделать?

В. А. Кочергина также совершенно избегает этимологий и каких бы то ни было сравнений с другими индоевропейскими языками, которые в значительной мере повысили бы занимательность самого учебника и помогли бы лучше усвоить санскритскую лексику, с первого взгляда часто кажущуюся совершенно отдаленной, но при сравнении нередко начинающую сиять особым, странно знакомым светом.

Все эти досадные недостатки в значительной степени умаляют ценность учебника, который поэтому, к сожалению, приходится ставить несомненно ниже хорошо известных, например, немецких учебников санскрита, составленных Штенцлером, Гайгером или Бюлером, или польского учебника санскрита, составленного Гавроньским³.

Прорабатывая учебник В. А. Кочергиной со студентами Вильнюсского Гос. университета, я заметил еще многие погрешности в деталях.

На 14 стр., а также в словаре, на 191 стр., дается *su* с переводом „хорошо; очень“. Необходимо указать, что *su-* нигде не встречается как отдельное слово, а всегда является лишь префиксом, употребляемым перед именами существительными и прилагательными. Например, *sukham* „приятное, радость, счастье“; *sulabhas*, *-ā*, *-am* „легко достижимый“.

³ *A. F. Stenzler*. *Elementarbuch der Sanskrit-Sprache*, Giessen, 1923; *W. Geiger*. *Elementarbuch des Sanskrit*, Berlin und Leipzig, 1923; *G. Bühler*. *Leitfaden für den Elementarcursus des Sanskrit*, Wien, 1909; *A. Gawronski*. *Podręcznik sanskrytu*, Kraków, 1932.

На 25 стр. ошибочно напечатано *api idanīm*; надо — *api idānīm*. Та же ошибка тут же повторяется и письмом *devanāgarī*.

На 26 стр. имеется пример *tu āha* „но (он) сказал“. Необходимо указать, что *tu* никогда не употребляется в начале фразы.

На 27 стр. не совсем точно объясняются правила более позднего динамического ударения. В отличие от латинского языка, ударение санскритских слов распространяется и на четвертый от конца слог. Ударение ставится на четвертом от конца слоге, если второй и третий являются краткими. Например, *vyākaraṇam* „грамматика“ имеет ударение на четвертом от конца слоге.

На 28 стр. имеется досадная ошибка в письме *devanāgarī* (*āsin madreṣu*), которую уже никак нельзя объяснить опечаткой. Следует читать *āsin madreṣu*.

Точно такая же ошибка имеется на 30 стр. даже в парадигме. Вместо *patāvāhe* надо читать *patāvahe*.

На 31 стр. вместо *saturthe 'hāni* должно быть *saturthe 'hani*.

На 32 стр. в упражнениях дается неправильная форма ном. pl. *dinās* вместо *dināni* (*dīnam* — среднего рода!).

На 47 стр. напрасно *анусвара* смешивается с *анунасикой*: *apatamśca* (по транскрипции В. А. Кочергиной — *apatamśca*) должно иметь *анусвару*, а не *анунасику*, которая встречается лишь в соединении с *l* (назализованный *l*).

На 50 стр. имеющееся *vṛddhi* — не пассивное причастие от глагола *vardh*, как указывает В. А. Кочергина, а существительное с суффиксом *-ti*.

На 51 стр. совершенно неправильно указывается образование основ глаголов I класса, где в корне всегда имеется звуковой вид *guṇa*, исключая случаи, когда в *долгом закрытом* слоге гласный корня чередованию гласных не поддается, как напр., *jīvati*, *nindati*.

На 52 стр. автор учебника обнаруживает уже полное непонимание понятий *guṇa* и *vṛddhi*. В учебнике читаем: „Гласные *guṇa* перед тематическим *a* изменяются в соответствующие *vṛddhi*, т. е. *e > ai* и *o > au*, причем в основе настоящего времени *ai + a > aya*, *au + a > ava*“. На самом деле, *e* и *o* перед *a* (*aya* и *ava*) остаются в том же *guṇa*. Звуковой вид *vṛddhi* был бы *āya* и *āva*.

На 58 стр. имеется непонятное выражение „отсутствует гласный основы“ (у глаголов второго спряжения). Какой гласный? Может быть, тот, который имеется в корне? Правильнее было бы сказать, что основа настоящего времени тут совпадает с корнем, который выступает в среднем и в слабом звуковом виде.

На 61 стр. неправильно говорится, что „перед *nī- / nā-* исчезает носовой звук внутри корня“. В форме *badhnāmi* имеется слабый звуковой вид корня *bndh-*, где, согласно фонетическим законам санскрита, сонантическое *n* превращается в *a*.

На 63 стр. неправильно указывается: *karō + am > karau + am > karavam*. *karō + am* не превращается в *karau + am*. Санскритский *o* сам по себе яв-

ляется дифтонгом *au*, который мы в латинской транскрипции передаем через *o* и так произносим в школе.

На 64 стр. в парадигме двойственного числа имеется ошибка. Вместо *kurvīyātām* следует читать *kurvīyātām*.

На 69 стр. *kariṣyami* следует читать *kariṣyāmi*.

На 75 стр. имеется несколько ошибок, среди которых самая досадная — *nātmām* (gen. pl.!) вместо правильного *nātmām*.

На 84 стр. *karaṇīya* должен иметь церебральный (а не зубной) *n*.

Это еще далеко не все ошибки и недостатки учебника В. А. Кочергиной. От них обязательно надо постараться избавиться при повторном издании учебника, которого ожидают многие любители языка и культуры древней Индии.

Р. П. Миронас

TAUTOSAKOS IR LITERATŪROS LEIDINIŲ ŽODYNĖLIAI

Tarybiniais metais išleista nemaža tautosakos rinkinių, kurių vieni sudaryti pirmą kartą, kiti skelbiami pakartotinai, nes ankstesni leidimai šiandien jau yra virtę sunkiai prieinama retenybe. Dar daugiau turime mūsų žymesnių rašytojų raštų naujų leidimų. Tuose tautosakos ir atskirų rašytojų kūrybos rinkiniuose labai dažnai randame įdėtą žodynėlį — kelių, keliolikos ar kelių dešimčių puslapių paraižiu sutvarkytą kai kurių tekste vartojamų žodžių sąrašą su trumpais paaiškinimais. Tokie žodynėliai šiandien jau yra virtę gražia tradicija, ir nuo jų tam tikros rūšies leidiniuose, be abejo, nebus atsakyta ir ateityje. Sudarytojams tikėtai reikėtų dar labiau negu iki šiol rūpintis, kad iš tų žodynėlių visiems būtų kuo daugiausia naudos.

Tautosakos ar literatūros leidinio žodynėlio vertę, aiškus dalykas, labiausiai nulemia žodžių atranka. Į žodynėlius, paprastai, yra dedami retesni ir ne visiems žinomi ir aiškūs žodžiai. Nors visi žodynėliai daugiau ar mažiau remiasi šiuo atrankos principu, praktiškai tuo atžvilgiu jie nėra vienodi. Vienur žodžio retumas, neaiškumas yra sutapatinamas su tuo, kad jis „neliteratūriškas“, nevertojamas ir netinka vartoti dabartinei mūsų literatūrinei kalbai. Taip atsiranda žodynėliai, kuriuose labai daug vietos užima barbarizmai bei žargonybės ir kuriuos beveik būtų galima pavadinti nevertotinų žodžių žodynėliais. Kitur žodžio retumas suprantamas teisingiau ir jungiamas su žodžio būdingumu rašytojui ar tautosakai. Taip atsiranda žodynėliai, vaizduoją kūrinių leksikos specifiką ir rodą jų indėlį į bendrąjį lietuvių kalbos leksikos lobyną.

Pirmojo tipo žodynėlių pavyzdžiu gali būti tautosakos rinkinio „Patarlės ir priežodžiai“, šiaip jau gražaus ir naudingo leidinio, žodynėlis¹, turintis 235 žodžius. Iš jų tik 38 savo kilmę yra lietuviški: *anuoti, aplaminti, ašvie-nis, bizas, čiukurąs, didžiulis, dykai, dovis, druktas* (turi būti *drūktas*), *doy-*

¹ Patarlės ir priežodžiai, V., 1958, 448—454 psl.

lekis, išlup, kibinti, kiemas, kuoka, kušėti, kušinti, kūlis, lopeta, mandras, -a (ir 3 išvestiniai), *pabanga, pautienė, perkučiai, pramonėlis, prėskas, savępi, segti, spēka, striekas, sutrė, tekutė, telis, tvyloti, valia, vedutis, viekas* (jo „amžiaus“ reikšmę, matyt, bus išgalvoję patys žodynėlio sudarytojai). Išskyrus dar septynetą žodžių, kurie arba tebėra galutinai neišaiškinti, arba laikytini vertiniais ar reikšmės svetimybėmis, visi kiti žodynėlio žodžiai yra aiškūs skoliniai (čia priskiriama ir keliolika žodžių, priesagas ar priešdėlius gavusių jau lietuvių kalboje) — 184 slavizmai ir 6 germanizmai. Dalis skolinių — *čitoti, giliuoti, maknotas, -a, paslas, ultojas* (iš baltarusių *гультай*) ir pan. — įtraukta į žodynėlį visai pamatuotai, nes tie žodžiai neplačiai tėra žinomi ir daugeliui skaitytojų tikrai gali būti neaiškūs. Tačiau visai kas kita yra *adyna, apiera, arielka, bagotas, -a, biskis, budavoti, cielas, -a, čėsas, griekas, grūšia, guzikas, jomarkas, kačerga, karunka, kriaučius, liuosas, -a, mūka, nedėlia, paduška, pagada, razumas, rona, saldotas, syla, subata, tavoras, viera* ir pan., kurie ir sudaro didesniąją viso žodynėlio dalį. Jų čia niekaip negalima pateisinti. Nors tie skoliniai lieka už mūsų literatūrinės kalbos ribų, tačiau daugumai skaitytojų jų reikšmę aiškinti šiandien dar nėra reikalo. Čia negalima teisintis nė noru perspėti skaitytojus, kad tie žodžiai netinka mūsų literatūrinei kalbai. Viena, jų netikimu dabar niekas neabejoja, antra, duodant juos lygia greta su visai tinkamais žodžiais ir net nepažymint, kad tai skoliniai, veikiau gali susidaryti įspūdis, kad jie propaguojami, o ne smerkiami. Gal tie žodžiai į žodynėlį pakliuvo todėl, kad jie mūsų patarlėms ir priežodžiams yra labiausiai būdingi ir kad be jų tos rūšies tautosakos leksikoje nieko būdingesnio ir vertingesnio nėra? Peržvelgus rinkinį, nesunku įsitikinti, kad taip galvoti nėra jokio pamato. Pasirodo, jog čia galima rasti ir tokių žodžių: *aplepti*: Tarp daugelio bus ir aplepusių (235); *atpeikti*: Atpeikė kaip katei kačiukus (312); *atsveikinti*: Kaip pasveikinsi, taip tave atsveikins (116); *gyrius*: Gyriaus puodas netaukuotas, barščiai — nedaryti (341); *girklys*: Girklys girias galįs auksą kalti, o nemoka nė putrai prasimalti (340); *kagėti*: Vištai rūpi kagėt ir kiaušinius dėt (441); *kiaušas*: Nedėtas — ne kiaušas, neperėtas — ne vaikas (154); *kibė*: Priki bo lyg kibės prie karvės uodegos (408); *kūrys*: Užkurys — ne namų kūrys... (433); *lakutis*: Žemaitis kukutis — barščių lakutis (442); *laupyti*: Savo tau po — kito laupo (413); *luoša*: Ilgas plaukas — moters puoša, vyro luoša (186); *nemitulė*: Negirk marčios nemitulės, kad išmis — pagirsi (155); *nekela*: Iš vakaro nemiga — iš ryto nekela (191); *nudažyti*: Ponas ir juokaudamas tankiai nudažo kailį (82); *nuogalė*: ...stori marškiniai — ne nuogalė (192); *paskambočiai*: Bile yra paskambočių, bus ir paslūgočių (293); *primtinis*: Ir geriausio priimtino namuose augintiniui duona karti (150); *primnoki*: Jei pamažu vysi, veikiau prinoksi (192); *puoša* (žr. *luoša*), *sykelis*: Nepasėsi sykelio — neturėsi pūrelio (46); *stabutis*: Akmuo stabutis, vanduo neramutis (162); *strypinis*: Be laiko strypinių neišlaidyk (168); *svilis*: Žilįs galvoj — svilis uodegoj (104); *titintis*: Titinasi kaip velnias prieš debesį (290); *varliuotis*: Nesivarliuok — busilas nuneš (393); *vora*: Ilga kaip smilga, stora kaip vora (347) ir t. t. Pasitaiko ir idiomų, pvz.: *aklas jomarkas*: Iš aklo jomarko džiauškis su nosia išėjęs (353); *margu arkliu jodinėti*: Ponų

pažadai margu arkliu jodinėja (83); *smilgose sudegti*: Jos vyras smilgose sudegė (362); *šarkų bažnyčia*: Jau žiūri į šarkų bažnyčią (361) ir t. t. Paminėti dalykai nėra visai kasdieniški ir visiems gerai pažįstami (jų nerandame net platokame Dabartinės lietuvių kalbos žodyne), ir tai, kad jie nepateko į žodynėlį, galima paaiškinti vien tiktai neteisingu atrankos principo supratimu.

Prie antrojo tipo žodynėlių galima priskirti Lazdynų Pelėdos, Zemaitės, Vaižganto, Simonaitytės raštų ir kai kurių kitų literatūros leidimų žodynėlius. Jų pavyzdžiu gali būti Vaižganto „Rinktinių raštų“ II tomo žodynėlis². Nereikalingų dalykų jame kaip ir nėra. Tiesa, čia pakliuvusių žodžių reikšmė dažnai būtų ir taip nesunkiai suvokiama, tačiau toks žodynėlio išplėtimas visiškai pateisinamas, kadangi tuo siekta geriau parodyti rašytojo leksikos turtingumą bei įvairumą. Reikia apgailestauti, kad vis dėlto ir čia gerokas pluoštas žodžių yra likęs nepastebėtas. Turima galvoje, žinoma, ne žodžiai *akurat* (57), *bantas* (443), *pasaziras* (66 ir kt.), *strainas,-a*, (197), *šašiejus* (316 ir kt.), *šinelis* (45), *vagzalas* (36 ir kt.), *vigada* (313) ir panašūs, kurių atsisakymą galima tik pagirti (iš tos rūšies žodžių tinkami būtų dėti nebent *dicinas* (159) — iš kuršių, *galareta* (56) — iš lenk. *galareta*, *kašarka* (408) — iš lenk. *koszarka* ir kitos panašios retenybės), bet tokie Dabartinės lietuvių kalbos žodynui nepažįstami retesni ir įdomesni žodžiai (žodžių variantai, reikšmės), kaip *apreipti* (153), *atadairomis* (181), *atgalainybė*³ (39), *blakštelėti*³ (155), *dailiavietė*³ (307), *delbsėti* (19), *dengtukas*³ (275), *driūktelėti*³ (453), *duobystėlė* (185), *dūrūnėlis*³ (100), *dvyklas,-a* (391), *galinis* (7), *goslius*³ (147, 150), *graimas* (39), *grečimai*³ (156), *juodnugariuoti*³ (228), *kelelgis,-ė* (411), *kelinės* (161), *kestys* (42, 44, 45), *ketvirtotas,-a* (410), *kiauliarisčiu* (108), *kirgagojimas* (169), *kuoras* (61), *mieguklis* (164), *nemint* (346), *nutrukti* (98), *pagūromis* (108, 182), *palaimėti* (442), *paleistuvai* (164), *pamulinti* (161), *parrusenti* (175), *parūdimė* (355), *pasizuzinti* (331), *paspulėti* (227), *pelėgaudai* (151), *pelienis,-ė* (150, 247), *prikaištis* (36), *purlėgas* (224), *reipti* (137), *rituolys* (410), *sampylas* (151), *spaignlys* (105), *spakti* (245), *sūnienė* (216), *sutrinkinti* (109), *tamsiabūdis,-ė* (391), *titė* (410), *vyriena* (101), *virksna* (107, 109), *vogrėti* (434, 436, 442), *žydėdra* (428) ir t. t.⁴

Beveik visuose žodynėliuose prie svetimos kilmės žodžių atitinkamomis santrumpomis yra nurodyta, iš kurių kalbų jie yra paimti. Tokių nurodymų reikalingumas nekelia abejonių. Svarbu tiktai, kad svetimybių žymėjimas būtų nuoseklus ir atitiktų šių dienų etimologijos mokslo lygį. Šiuo atžvilgiu mūsų žodynėliams nedaug ką tegalima prikišti. Iš tos rūšies trūkumų kiek būdingesnis yra kai kurių skolinių neskyrimas nuo savo kalbos žodžių. Pavyzdžiui, jau minėtame Vaižganto žodynyje liko nenurodyta žodžių *apka-*

² *Vaižgantas*. Rinktiniai raštai, II t., V., 1957, 475—485 psl.

³ Didžiajam Lietuvių kalbos žodynui tas žodis žinomas tiktai iš Vaižganto raštų.

⁴ Vienas kitas iš paminėtų žodžių (pvz., *dūrūnėlis*) yra dėl kažkokio nesusipratimo pakliuvęs į I tomo žodynėlį, nors to tomo tekste jo nėra; panašiai ir II tomo žodynyje, rodos, yra žodžių (pvz., *liaudegis*), nepavartotų tekste.

lėdoti, berlinka, diemenčiukas, gavėnaučius, ydas (nežinia kodėl pažymėtas tvirtaprade priegaide), *impetas, jupa, krescencija* (<lenk. *krescencja* <lot. *crescentia*), *kryžius, palakas* (plg. *pālagas* <baltar. *нолаэ*), *perliustracija, rutis, stukas, sukruš, soikis, šarpuolis, verpelė* kilmė. Juškos „Lietuviškų dainų“ I tomo žodynyje⁵ prie skolinių nepriskirti žodžiai *cimbolai, dimnas, -a* (dėl dalinės asimiliacijos *-vn->-mn-*, plg. *žimnastis* — 219 d., 7 str.), *galionas, irka, karaliūnas, kortelė, kr(u)opa, levendra(s), liktė (-is), marka, meirūnas, pastarnokas, peisokai* (žodynyje šiam žodžiui suteikta per plati „plaukų“ reikšmė), *pelnas, -a, primusyti, pulkas, raitojas, reja, rinckas, -a, rincvynis, sabalas, serveta, skatikas, stopa, šarokėlis, tijūnas, vaitas, vaksonėliai, valciauninkas, -ė, vindelis, žėglis*. Nenuosekliai šiame žodynyje vartojama santrumpa *hibr.* (= *hibridas*). Ją turi, pavyzdžiui, žodis *aprédytojus*, o *atkalėdoti, pasvietis* ir pan. jau laikomi ištiesai paskolintais žodžiais; *klatorius* skiriamas prie hibridų, o *puikorėlis* — ne; „hibridas“ *raitorius* iš tikrųjų yra grynas slavizmas (<lenk. *rajtar*). Žodis *puskvaterka* (plg. lenk. *półkwatarka*) laikomas ištiesai paskolintu, o žodis *ūktveris* — ištiesai lietuvišku. Daug rečiau pasitaiko savo žodžių priskyrimo prie skolinių klaidos. Šiame žodynyje, pavyzdžiui, slavizmais be reikalo laikomi žodžiai *mudrus, -i, (su)mudrinti, pazaras, vainoti*.

Iš svarbesnių žodynėlių redagavimo problemų dar galima paminėti žodžių reikšmės aiškinimą. Netinkamo reikšmės aiškinimo pavyzdžių netrūksta tame pačiame Juškos dainų žodynyje. Tų netikslumų kilmė yra labai įvairi. Pavyzdžiui, žodžio *kilnoti* paaiškinimas „kalbėti, apkalbėti“, matyt, bus atsiradęs dėl to, kad šiam veiksmažodžiui buvo priskirta viso frazeologizmo žodžiais *kilnoti* reikšmė (plg. 393 d., 5 str.: *Mudu jaunu žodžiais kilnoja*; plg. ir 79 d., 6 str.). Panašiai *girinis, -ė* turi paaiškinimą „giros kubilėlis“ todėl, kad šiam būdvardžiui buvo suteikta ne tik jo paties, bet ir pažymimojo daiktavardžio reikšmė (plg. 7 d., 8 str.: *Ir girinis kubilėlis... už pečiaus dreba*). Sunkiau suprasti, kodėl būdvardis *arosinis, -ė* aiškinamas kaip daiktavardis — „iš aroso (tam tikros medvilnės) siūlų austas audeklas“ (plg. 242 d., 10 str.: *Tavo jupas arosines... pardėvėjo*). Tačiau tokios ir panašios elementarios reikšmės apibrėžimo klaidos nėra mūsų žodynėliams būdingos. Svarbesnis yra kitas su reikšmės aiškinimu susijęs trūkumas, daugiau ar mažiau pastebimas visuose žodynėliuose. Apimdami tik retesnius dalykus, žodynėliai, paprastai, nurodo tik vieną kurią, retesnę, daugia-reikšmio žodžio reikšmę, o kitos, įprastinės, lieka nepaminėtos. Dėl to susidaro klaidingas įspūdis, kad žodis visame tekste yra vienareikšmis ir visur suprastinas tiktai žodynyje nurodyta reikšme. Pavyzdžiui, remiantis Juškos dainų pasakymu *Kas juodas nedarytas* (30 d., 6 str.) ar į jį panašiais, į žodynelį buvo įdėtas veiksmažodis *daryti* „dažyti“. Daugiau pavarčius rinkinį, pasirodo, kad tas veiksmažodis dažniau vartojamas visai kitokiomis reikšmėmis, dėl savo paprastumo į žodynelį nepatekusiomis (Lokys, pavašes karštuvus, ...nežin, ką daryti (193 d., 13 str.); Pasakyk, zuikutį, kaip aguonų pieną darė (360 d., 7 str.) ir t.t.). Čia iškeltą negerovę kartais mėgi-

⁵ *Antanas Juška*. Lietuviškos dainos, 1 d., [V., 1954], 933—946 psl.

nama pašalinti, ir tada šalia retosios reikšmės žodynyje dar paminima viena ar kelios įprastinės žodžio reikšmės. Tačiau tokia išeitis nėra visai gera, nes, viena, labai sunku nustatyti, kuriomis įprastinėmis reikšmėmis žodis leidinyje vartojamas (įprastinius dalykus daug sunkiau pastebėti ir registruoti, negu retesnius), antra, įprastinių reikšmių nurodymas nesiderina su žodynėlių tikslu iškelti vien retesnius dalykus. Žymiai paprasčiau būtų nurodyti, kuriose teksto vietose žodį reikia suprasti taip, kaip jis paaiškintas žodynyje.

Vartojimo vieta (knygos puslapis, dainos ir strofos numeris ar pan.) turėtų būti nurodyta ne tik prie daugiareikšmių, bet ir prie visų kitų žodynėlio žodžių. Tai padaryti nebūtų sunku, nes į žodynėlius dedami dalykai, paprastai, būna pavartoti vos vieną ar kelis kartus. O naudos iš to būtų labai daug. Žodynėliai pasidarytų savarankiškesni, jais būtų galima pasinaudoti ne tik skaitant patį tekstą. Iš tokių žodynėlių-rodyklių lengva būtų susirasti iliustruojamųjų pavyzdžių vienam ar kitam retesniajam žodžiui. Tik tokie žodynėliai būtų patikimas platesnių leksikografijos darbų šaltinis. Jie per ilgesnį laiką padėtų tvirtą pamatą ir mūsų bendrajam literatūrinės kalbos žodynui.

V. Urbutis
